

Қурбонов Ниёз Маҳадбоқиевич

Таҳқиқи мушкилот ва дурнамои бокортаъминшавии мутахассисони
ҷавон - хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ

Солҳои охир, мувофиқи маълумоти аксар марказҳои тадқиқотии мустақим тадричан мушкилшавии вазъи бокортаъминшавии мутахассисони ҷавон - хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ба мушоҳида мерасад.

Аз ин лиҳоз, барои арзёбӣ намудани вазъи ба амал омада Агентии давлатии ҳифзи иҷтимоӣ, шуғли аҳоли ва муҳоҷират дар ҳамкорӣ бо «Маркази ҷумҳуриявии роҳнамоии касбӣ» дар шаҳри Душанбе тадқиқотро дар мавзӯи «Вазъи кор доир ба масъалаҳои бокортаъминшавии хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ва мутахассисони ҷавон» анҷом дод.

Тадқиқот аз мавқеи муқоиса намудани нуқтаи назари намоёндагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ва корфармоён ба мушкилот ва дурнамои бокортаъминшавии мутахассисони ҷавон - хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ сурат гирифт.

Чунин муносибат ба тадқиқот имконият фароҳам овард, ки вазъи ба амал омада дар масъалаи бокортаъминшавии хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ мустақиман ва воқеӣ арзёбӣ гардад.

Ба пурсиш 32 муассисаҳои таҳсилоти касбии шаҳри Душанбе фаро гирифта шуданд, ки аз ин шумора 13 адад муассисаҳои таҳсилоти олиӣ касбӣ (40,6%), 7 адад муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ (21,9%) ва 12 адад (37,5%) муассисаҳои таҳсилоти ибтидоии касбӣ мебошанд.

Муассисаҳои таҳсилоти касбии мавриди пурсиш қароргирифта барои ҳама бахшҳои иқтисодиёти ҷумҳурӣ мутахассисон тайёр менамоянд.

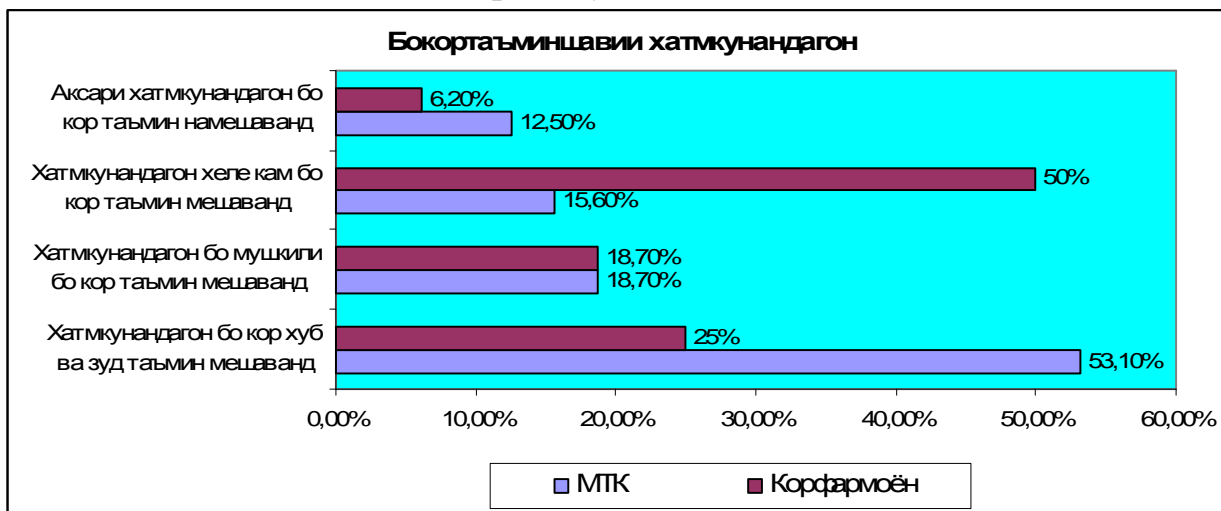
Аз 32 адад ташкилоту муассиса ва корхонаҳое, ки ба пурсиш фаро гирифта шуданд, 18 ададро корхонаҳои хусусӣ (56,2%) ва 14 ададро корхонаҳои давлатӣ (43,7%) ташкил намуданд.

Соҳаи фаъолияти ташкилоту муассиса ва корхонаҳои мавриди пурсиш қароргирифта ба маорифу санъат, тандурустӣ, хизматрасонӣ ва саноат алоқаманд буд.

Дар тадқиқот масъалаҳои зерин мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода шуданд:

- Оё вазъи бокортаъминшавии хатмкунандагон тағйир ёфтааст?
- Талабот ба хатмкунандагон чӣ гуна аст?
- Кадом касбу ихтисосҳо дар бозори меҳнат талабот доранд?
- Сатҳи музди меҳнати хатмкунандагон бояд чӣ қадар бошад?
- Хатмкунандагон бояд дорои кадом сифатҳо бошанд?
- Кадом омилҳо барои бокортаъминшавии хатмкунандагон мусоидат мекунанд?

Дар диаграммаи 1 маълумот оид ба вазъи бокортаъминшавии хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ аз нигоҳи корфармоён ва муассисаҳои таҳсилоти касбӣ оварда шудааст.

Тавре аз маълумоти дар диаграмма овардашуда бармеояд 53,1 фоиз аз намоёндагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ бар он ақидаанд, ки хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ хуб ва зуд бо кор таъмин мешаванд. Ин ақидаро танҳо 25 фоизи корфармоён дастгирӣ менамоянд.

Ба таври дигар, дар нуктаи назари сохторҳои калидии бозори меҳнат, яъне пешниҳодкунандагони қувваи корӣ ва корфармоён фарқияти калон ба мушоҳида мерасад.

Баланд баҳогузорӣ намудани раванди бокортаъминшавии хатмкунандагон аз ҷониби муассисаҳои таҳсилоти касбӣ пеш аз ҳама масъалаи нигоҳ доштани эътибори худӣ ин муассисаҳо мебошад, на дарки воқеият, ки хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ сатҳи таҳассусии кофӣ надоранд ва аз ин хотир зимни бокортаъминшавӣ ба мушкилот дучор мешаванд.

Ин далел бо он собит мегардад, ки дар навбати худ наздик 19 фоизи муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ва корфармоён ҷонибдори ақидаанд, ки хатмкунандагон бо мушкилӣ бо кор таъмин мешаванд.

Дар ҳамин радиф, қобили тавачҷӯх аст, ки 50 фоизи корфармоён хеле кам бо кор таъмин шудани хатмкунандагонро иқрор шуда, ҳамзамон мусолиҳақорона қайд менамоян, ки аксари онҳо бо кор таъмин намешаванд (6,2%). Ҳамин нуктаи назарро ду маротиба зиёдтар муассисаҳои таълими касбӣ низ эътироф менамоянд (12,5%).

Дар асл, агар омори расмиро оиди бокортаъминшавии ҷавонон таҳлил намоем маълум мегардад, ки вазъи мавҷуда ба манфиати мутахассисони ҷавон – хатмкунандагони муассисаҳои таълими касбӣ нест (Ҷадвали 1).

Ҷадвали 1. Раванди бокортаъминшавии шаҳрвандон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2007-2011¹⁻².

(ҳазор нафар)

Бокортаъминшавӣ	2007	2008	2009	2010	2011
Ҳамагӣ дар ҷумҳурӣ ¹	46,4	41,5	48,9	35,9	46,1
Аз ҷумла : ҷавонон ²	9,5	10,9	12,9	13,0	14,8
Ҳиссаи ҷавонони бо кор таъминшуда	0,20	0,26	0,26	0,36	0,32

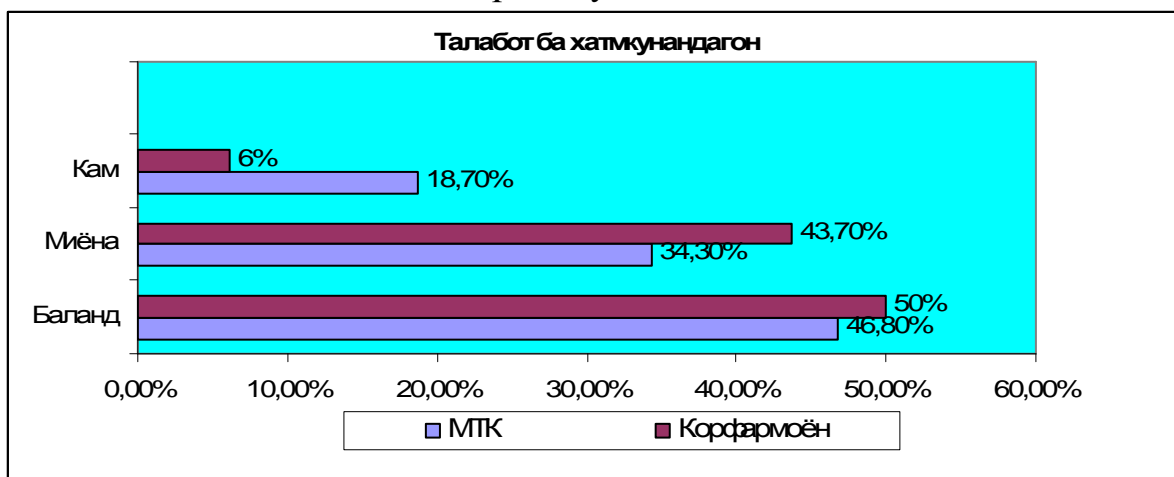
Дар назари аввал ба мушоҳида мерасад, ки раванди бокортаъминшавии ҷавонон бемайлони афзоиш дорад ва аз 9,5 ҳазор нафар дар соли 2007 то 14,8 ҳазор нафар дар соли 2011 расидааст, ки афзоиш ба 55,8 фоиз рост меояд.

Вале, агар ҳиссаи ҷавонро дар сохтори аҳолии қобили меҳнат ба назар гирем (52,1% ё 2 миллиону 348 ҳазор нафар), пас афзоиши раванди бокортаъминшавии ҷавонон нокифоя мебошад ³.

Аз ин хотир, аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ислоҳи вазъи мавҷудаи раванди бокортаъминшавии ҷавонон як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба тасвиб расиданд, ки муҳимтарини онҳо Барномаи «Ҷавонони Тоҷикистон» (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 июли соли 2009, №372) ва Барномаи давлатии мусоидат ба шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012-2013 (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2011, №598) мебошанд.

Дигар бахши муҳим дар тадқиқот муайян намудани талаботи корфармоён ба мутахассисони ҷавон буд.

Дар диаграммаи 2 ҷамъбасти нуктаи назари намоёндагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ва корфармоён оиди талабот ба хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ оварда шудааст.

Бояд қайд намуд, ки ҳам корфармоён ва ҳам муассисаҳои таҳсилоти касбӣ талаботи зиёдро ба мутахассисони ҷавон пешгӯӣ мекунанд.

Наздик 47 фоизи муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ва 50 фоизи корфармоён ҷонибдори ин мавқеъ мебошанд.

Дар баробари ин, дар масъалаи талабот ба мутахассисони ҷавон ва бокортаъминшавии онҳо нуктаи назари корфармоён як хел нест ва фарқ мекунад.

Ҳамин тавр, 50 фоиз корфармоён талаботи зиёдро ба мутахассисони ҷавон иқроӣ шуда, 50 фоизи дигар иброз доштанд, ки хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ хеле кам бо кор таъмин мешаванд, 18,7 фоиз қайд намуданд, ки душвор бо кор таъмин мешаванд ва 6,2 фоизи дигар бар он ақидаанд, ки аксари мутахассисони ҷавон бо кор таъмин намешаванд.

¹ Мувофиқи маълумоти Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

² Мувофиқи маълумоти Агентии давлатии ҳифзи иҷтимоӣ, шуғли аҳоли ва муҳоҷират

³ Омори солони демографии Ҷумҳурии Тоҷикистон.- соли 2010, С. 24

Чунин мавқеъ саволеро ба миён меорад: агар талабот ба хатмкунандагон зиёд бошад (тавре худи корфармоён иброз доранд), пас барои чӣ онҳо хеле кам бо кор таъмин мешаванд? Аз ҳисоби паст будани сатҳи тахассуси касбӣ ё нарасидани ҷойҳои корӣ?

Агар ба назар гирифта шавад, ки ба ҳисоби миёна ҳар сол наздик 100,0 ҳазор ҷойҳои корӣ таъсис дода мешаванд, пас вазъи ба вучудомадаро чӣ тавр бояд шарҳ дод?

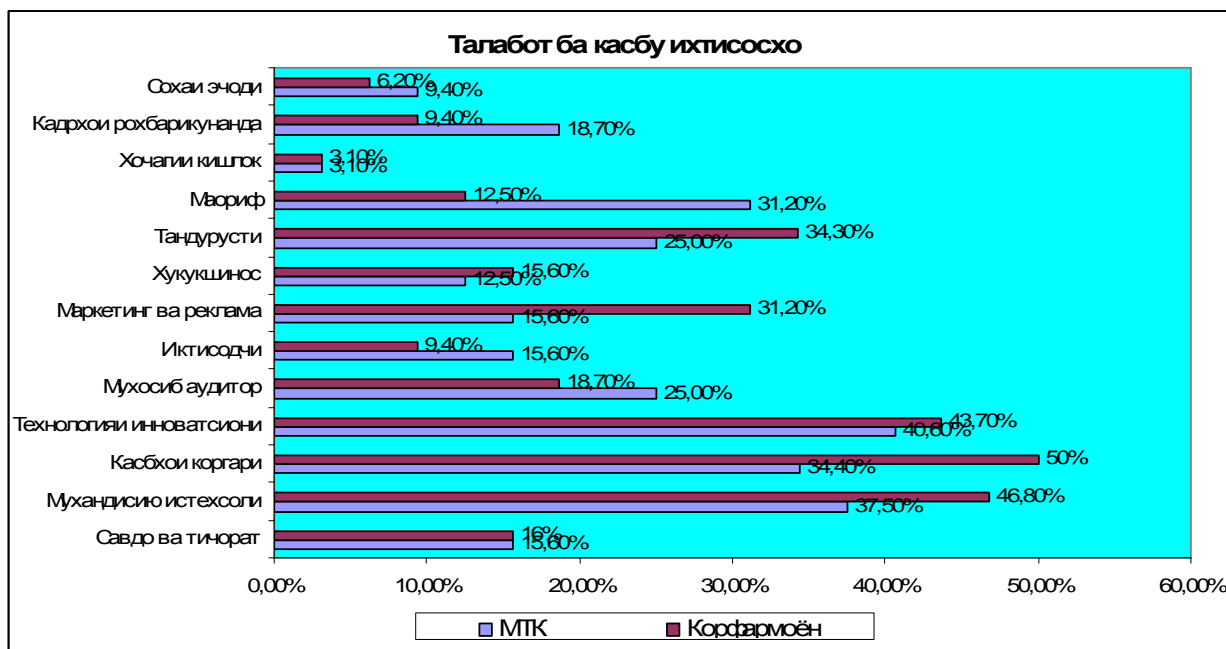
Аз нигоҳи мо алҳол раванди таълими касбӣ дар ҷумҳурӣ ба талаботи бозори меҳнат начандон мувофиқ аст ва сатҳи тахассуси касбии хатмкунандагон низ беҳбудиро меҳақад.

Бинобар ин хеле муҳим аст, ки ҳарчӣ зудтар ислоҳот дар соҳаи таълими касбӣ гузаронида шавад, заминаҳои моддию техникӣ, таълимию истеҳсолӣ ва кадрӣ муассисаҳои таҳсилоти касбӣ мустаҳкам карда шуда, тарҳҳои гуногуни ҳамкорӣ миёни марказҳои таълимӣ ва истеҳсолот таҳияву дар амал татбиқ гарданд.

Илова ба ин зарур аст, ки стандартҳои миллии касбу ихтисосҳо ва барномаҳои таълими касбии дар заминаи ин стандартҳо таҳияшуда дар фаъолияти тамоми муассисаҳои таълими касбӣ ҷорӣ карда шавад.

Қисмати муҳими дигар дар тадқиқот аз муайян намудани касбу ихтисосҳои мувофиқ ба талаботи бозори меҳнат иборат буд.

Дар диаграммаи 3 натиҷаҳои пурсиши корфармоён ва муассисаҳои таълими касбӣ доир ба мавзӯ пешниҳод мешаванд.

Таҳлили натиҷаҳо аз он гувоҳӣ медиҳад, ки ҳам корфармоён ва ҳам муассисаҳои таълими касбӣ тақрибан сохтори ягонаи талаботро ба касбу ихтисосҳо тарафдорӣ менамоянд.

Мувофиқи ҳамин таҳлилҳо ҷойи аввалро касбу ихтисосҳои коргарӣ, муҳандисию техникӣ ва технологияҳои инноватсионӣ ишғол менамоянд.

Аз рӯи талабот дар бозори меҳнат мутахассисони соҳаи маркетинг ва реклама, тандурустӣ, маориф зинаҳои миёна ва мутахассисони соҳаи ҳуқуқ,

иктисод, муҳосибот, савдо, кадрҳои роҳбарикунандаву эҷодӣ ва кишоварзӣ зинаҳои поёнро ишғол намуданд.

Зинаи аз ҳама поёнро ишғол намудани талабот ба мутахассисони соҳаи кишоварзӣ асос дорад, зеро шаҳри Душанбе пойтахт аст ва дар шаҳр эҳтиёҷ ба чунин мутахассисон кам аст.

Аз ҷониби дигар, бараъло мушоҳида мегардад, ки корфармоён талаботи зиёдро ба касбу ихтисосҳои нишон медиҳанд, ки бештар ба истехсолот хос аст. Муассисаҳои таълими касбӣ бошанд, қариб ҳамаи ихтисосҳоеро, ки дар ин муассисаҳо омӯзонида мешаванд.

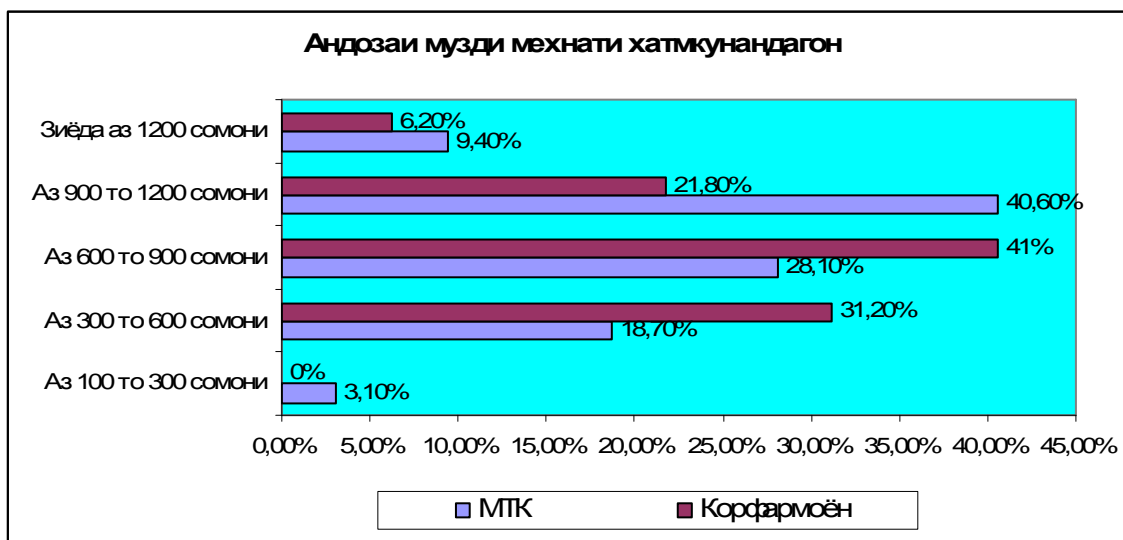
Чунин мавқеъгирӣ бори дигар собит месозад, ки раванди таълими касбӣ мувофиқ ба талаботи бозори меҳнат амалӣ намешавад ва равобити ҳамкорӣ миёни марказҳои таълимӣ ва корфармоён дар сатҳи паст қарор дорад.

Аз ҷумла, аз мавқеи корфармоён талаботи зиёд ба касбҳои коргарӣ вучуд дорад (50%), баъдан ба мутахассисони муҳандисию истехсолӣ (46,8%), технологияҳои инноватсионӣ (43,7%). Талабот ба муҳосибону аудиторҳо (18,7%), ҳуқуқшиносон (15,6%), иқтисодчиёну кадрҳои роҳбарикунанда (9,4%) ва кормандони эҷодӣ (6,2%) мебошад.

Бояд қайд намуд, ки омилҳои муҳими дигар барои бо кор таъмин шудани ҷавонон ин сатҳи музди меҳнат ба ҳисоб меравад.

Аз ин хотир, зимни пурсиш муқоиса намудани мавқеи корфармоён ва муассисаҳои таълими касбӣ доир ба сатҳи музди меҳнат низ зери таваҷҷӯҳ қарор дошт.

Дар диаграммаи 4 натиҷаҳои муқоисавии пурсиш доир ба сатҳи музди меҳнат барои мутахассисони ҷавон оварда шудаанд.

Тавре дида мешавад ҳудуди мувофиқи сатҳи музди меҳнат, ки ҳам аз ҷониби корфармоён ва ҳам муассисаҳои таълими касбӣ қайд карда мешавад, ин аз 600 то 1200 сомони мебошад. Ҳудуди қобили таваҷҷӯҳи бештар аз 600 то 900 сомони ро ташкил медиҳад.

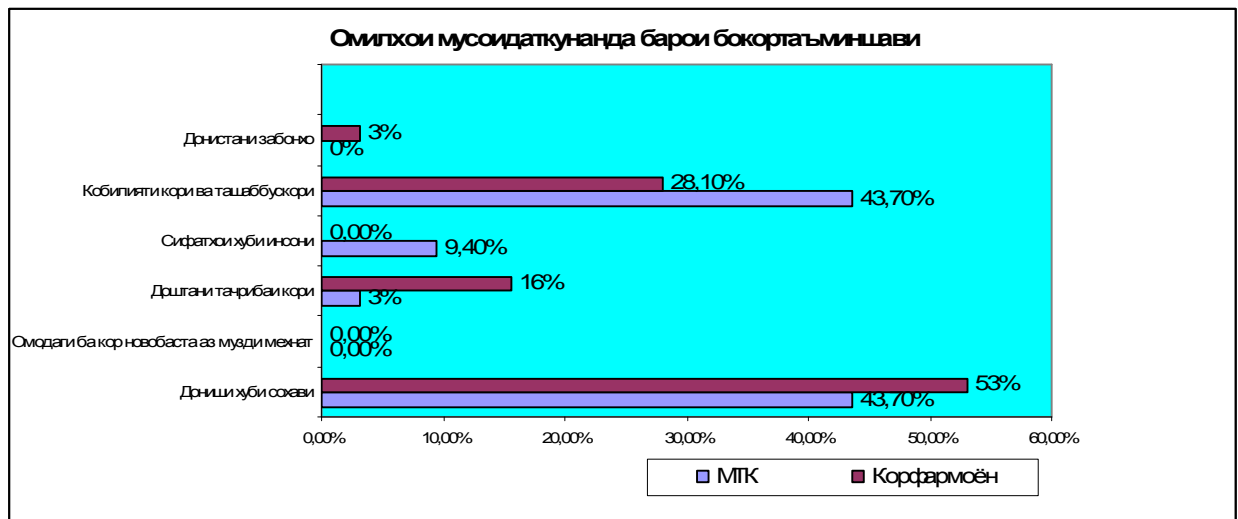
Музди меҳнати аз 300 сомони кам қобили таваҷҷӯҳ нест, вале намояндагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ музди меҳнати аз 600 то 1200 сомони ро барои мутахассисони ҷавон пешниҳод менамоянд (40,6%).

Корфармоён бошанд, музди меҳнати аз 600 то 900 сомони ро барои мутахассисони ҷавон кифоя мешуморанд ва ҷиддан ин мавқеъро ҷонибдор мебошанд (40,6%).

Аз нигоҳи мо низ сатҳи музди меҳнат аз 600 то 900 сомони ро барои мутахассисони ҷавон бештар мувофиқ ба мақсад аст, зеро ба ҷойҳои кориё, ки аз ин андоза музди меҳнати кам доранд, ҷавонон майл надоранд.

Дар баробари сатҳи музди меҳнат инчунин, талабот ба сифати мутахассисони ҷавон, ки асосан аз ҷониби корфармоён ташаккул меёбад, аҳамияти муҳим дорад.

Дар диаграммаи 5 ин маълумот ҷамъоварӣ шудааст.

Бо яд қайд намуд, ки 53 фоизи корфармоён ва 43,7 фоизи муассисаҳои таҳсилоти касбӣ талабот ва имконияти асосиро барои бокортаъминшавии мутахассисони ҷавон дар донишони хуби соҳавӣ доштани онҳо мебинанд.

Ҳамчунин 43,7 фоиз намоёндоғони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ва 28,1 фоиз корфармоён доштани қобилияти хуби кориё ва ташаббускориро низ муҳим арзёбӣ менамоянд. Доштани таҷрибаи кориёро 15,6 фоизи корфармоён ва танҳо 3,1 фоизи муассисаҳои таҳсилоти касбӣ зарур медонанд.

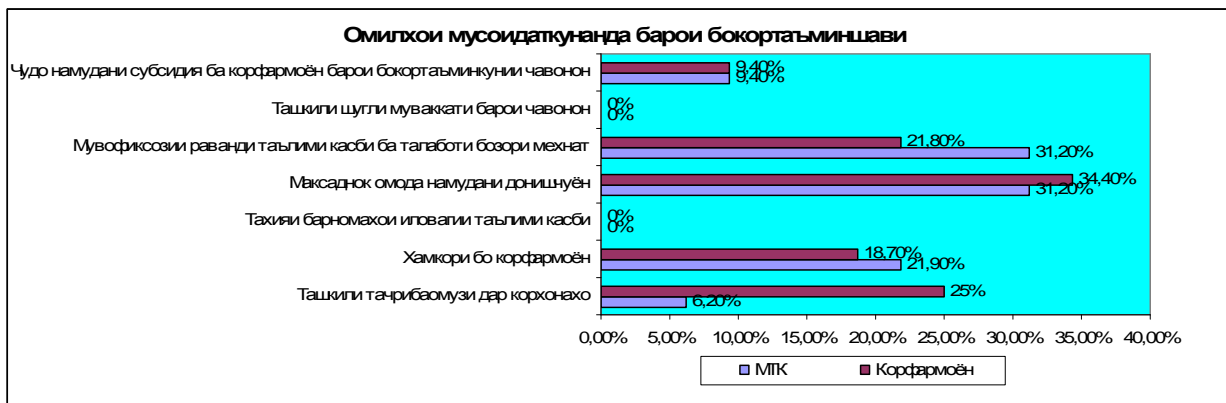
Донишони забонро бошад, 3,1 фоизи корфармоён дастгирӣ намуда, муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ба ин омил умуман тавачҷӯх зоҳир накардаанд, ки чунин муносибат ба назари мо хеле таваҷҷубовар буда, асоснок намудани он мушкил аст.

Ҳамин тавр, пурсиши мутақобилаи корфармоён ва муассисаҳои таҳсилоти касбӣ оиди муайян намудани талаботи зарурӣ барои бокортаъминшавии мутахассисони ҷавон, дар мадди аввал доштани донишони хуби соҳавиро талқин менамояд.

Ба таври дигар, имрӯз зарурати гузариш аз нишондиҳандаҳои миқдорӣ ба нишондиҳандаҳои сифатӣ дар раванди таълими касбӣ ба миён омадааст.

Дар тадқиқот инчунин муайян намудани омилҳои мусоидаткунанда барои бокортаъминшавии мутахассисони ҷавон низ мавриди таҳқиқ қарор гирифт.

Дар диаграммаи 6 маълумоте дарҷ шудааст, ки таъсири омилҳои мусоидаткунандаро барои бокортаъминшавии хатмкунандагон инъикос менамоянд.

Тавре корфармоён қайд менамоянд ба омилҳои муҳими мусоидаткунанда дар бокортаъминшавии ҷавонон: мақсаднок омода намудани донишҷӯён (34,4%), ташкили таҷрибаомӯзии истеҳсоли дар корхонаҳо (25%), мутобиқсозии раванди таълими касбӣ ба талаботи бозори меҳнат (21,8%) ва ҳамкорӣ бо корфармоён (18,7%) дохил мешаванд.

Мақсаднок омода намудани донишҷӯён ва мутобиқсозии раванди таълими касбиро ба талаботи бозори меҳнат 31,2% муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ва ҳамкориро бо корфармоён 21,9% дастгирӣ менамоянд.

Яке аз омилҳои муҳим дар ҳавасмандгардонии корфармоён барои бо кортаъмин намудани мутахассисони ҷавон ин чудо намудани субсидия барои корфармоён мебошад, ки аз ин таҷриба дигар давлатҳо васеъ истифода менамоянд.

Мувофиқи натиҷаҳои пурсиш ин омил чӣ аз ҷониби корфармоён ва чӣ аз ҷониби муассисаҳои таҳсилоти касбӣ 9,4% арзёбӣ шудааст, ки шояд сабаби он алҳол дар вучуд надоштани ин механизм дар фаъолияти сохторҳои марбута бошад.

Дар баробари ин, ташкили таҷрибаомӯзии истеҳсолиро дар корхонаҳо ҳамагӣ 6,2% муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ҷонибдорӣ менамоянд, ки боиси таассуф аст.

Баръакс, бояд муассисаҳои таҳсилоти касбӣ тамоми чораҳои биандешанд, ки раванди таҷрибаомӯзии истеҳсоли дар ташкилоту муассиса ва корхонаҳо дар сатҳи баланд роҳандозӣ шавад.

Зеро ин яке аз омилҳои калидӣ дар барқарорсозии ҳамкориҳо миёни марказҳои таълимӣ ва корфармоён буда, барои бокортаъминшавии мутахассисони ҷавон нақши муҳим дорад.

Ташкили шуғли муваққатӣ ва таҳияву роҳандозии барномаҳои иловагии таълими касбиро барои мутахассисони ҷавон на корфармоён ва на муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ҷонибдорӣ накардаанд.

Аз мулоҳизаҳои болозикр бармеояд, ки омилҳои таъсирбахш дар бокортаъминшавии мутахассисони ҷавон ин мақсаднок омода намудани донишҷӯён, мутобиқсозии раванди таълими касбӣ ба талаботи бозори меҳнат, ҳамкорӣ бо корфармоён ва ташкили таҷрибаомӯзии истеҳсоли дар ташкилоту муассиса ва корхонаҳо ба ҳисоб мераванд.

Ин мавқеъро ҳам корфармоён ва ҳам муассисаҳои таҳсилоти касбӣ тақрибан як хел дастгирӣ менамоянд, вале дар баробари эътироф намудани ин омилҳо хеле муҳим аст, ки онҳо дар амал татбиқ карда шаванд.

Ҳамин тавр, дар асоси натиҷаҳои пурсиши корфармоён ва муассисаҳои таҳсилоти касбӣ оид ба мушкилот ва дурнамои бокортаъминшавии хатмкунандагон – мутахассисони ҷавон чунин хулосаҳо кардан мумкин аст:

- намояндагони муассисаҳои таҳсилоти касбӣ ба зиёд нишон додани имконияти бокортаъминшавии мутахассисони ҷавон майл доранд (53,1%) дар ҳоле, ки 50%-и корфармоён чунин мешуморанд, ки мутахассисони ҷавон хеле кам бо кор таъмин мешаванд. Чунин мавқеи тарафҳо далел бар он аст, ки механизми мушаххаси воридшавии мутахассисони ҷавон ба бозори меҳнат вучуд надорад ва тадбирҳои мавҷуда, аз қабели ташкил намудани таҷрибаомӯзии истеҳсолӣ дар ташкилоту муассисаву корхонаҳо ва ғ., ба таври зарурӣ амал намекунад;

- хизматрасонии таълимии муассисаҳои таҳсилоти касбӣ начандон ба талаботи бозори меҳнат нигаронида шудааст, ки бевосита натиҷаи вучуд надоштани усулҳои босамари муайян намудани талаботи воқеии бозори меҳнат мебошад;

- заминаҳои мавҷудаи моддию техникӣ, таълимию истеҳсолӣ ва кадрӣ муассисаҳои таҳсилоти касбӣ барои омода намудани мутахассисони баландхатмос нокифоя мебошанд;

- корфармоён барои бо кор таъмин намудани мутахассисони ҷавон на он қадар майл доранд, гарчанде талаботро ба ин мутахассисон муҳим медонанд.

Бинобар ин, зарур аст, ки тадбирҳои муассири ҳавасмандгардонии корфармоён барои бо кор таъмин намудани мутахассисони ҷавон таҳия ва амалӣ карда шаванд.